

LUCIJA ROŽMAN

Pogovor z arhitektom Markom Cotičem o arhitekturi in lepoti

Marko Cotič (1950) je univerzitetni diplomirani inženir arhitekture. Deluje kot samostojni arhitekt in publicist v Ljubljani. Ukvarja se tudi z arhitekturno teorijo in kritiko, zgodovino, estetiko, slikarstvom in glasbo. Projektiral je številne javne objekte in bil članupravnega odbora Prešernovega sklada. Pred kratkim je izšla njegova knjiga *Arhitektura in lepota*, ki ni zanimiva le za arhitekte, temveč tudi za širšo kulturno javnost.

MARKO COTIČ (1950)

MARKO COTIČ (1950)

Avtor skice: Marko Cotič

Kako ste prišli na idejo za knjigo *Arhitektura in lepota*? Kaj vas je navdihnilo, da ste raziskovali povezavo med arhitekturo in lepoto?

K pisanju knjige me je vodilo stanje duha, ki preveva današnjo družbo, v kateri so se izgubili kriteriji estetske presoje arhitekture in umetnosti nasploh. K takšnemu stanju sta nedvomno pripomogla tudi negotovost in zmeda, ki ju še povečujeta odsotnost kritike in medijska poplava šokantnih podob, ki se »hitro prodajo« in potem tudi hitro pozabijo. Čeprav so ravno estetske kvalitete tiste, ki arhitekturo uvrščajo med umetnosti, se beseda lepota danes redko znajde v medijskih predstavitvah, kritičnih zapisih in razpravah o arhitekturi. Sedanji čas ni naklonjen lepoti. Ravno zato se mi je zdelo pomembno, da spregovorim o arhitekturi, ki svojo utemeljenost išče v lepoti. Načrtna estetizacija vseh vidikov življenja je namreč pristno lepoto skoraj pregnala

iz našega sveta kot nekaj preživelega, kar ne pritiče sodobnemu človeku, obsedenemu s komunikacijo, tehnologijo, globalizmom, ekologijo itd. Vendar je lepota pomembna. Posebno v arhitekturi, saj so stavbe okoli nas ozadje našega življenja, vir lepote ter občutka pripadnosti in doma, v grdem, brezdušnem okolju pa je človek podvržen odtujenosti in frustracijam.

CERKEV SVETEGA SECA (GORICA) 1934-37
ARB. MAX FABIANI (1882-34)

471

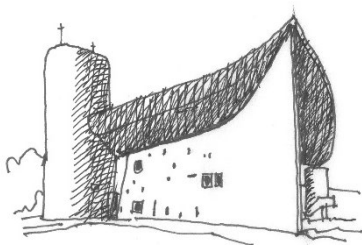
S. MARIA DELLA CONCESSIONE TODI (1500)

134

Avtor skice: Marko Cotič

Katero je bilo vaše glavno vodilo ob pisanju knjige?

Danes mnoga besedila o estetiki, umetnosti in arhitekturi v svoji »znanstveni« vnemi pogosto presežejo vse meje berljivosti in razumljivosti, svoj status pa gradijo na zapletanju enostavnega. Vendar ni resnice, ki je ne bi bilo mogoče povedati preprosto, je menil Nikola. Tesla, zato so bile jasnost, osredotočenost na bistvo in jezikovna ekonomija moje glavno vodilo. Knjiga je nekakšen preplet estetike, arhitekturne teorije, zgodovine in kritike, ki jo kot rdeča nit povezuje vprašanje lepote. Kompleksno tematiko sem skušal predstaviti kar se da preprosto in nazorno, toliko bolj, ker sem jo pisal kot arhitekt iz prakse. Velikokrat sem se izrazil v prisposodobah, ki po mojem mnenju nujno spremljajo vsako pisanje o umetnosti, hkrati pa sem želel slediti znanemu Voltairovemu pravilu, po katerem so piscu dovoljeni vsi stili razen dolgočasnega.

297
JE CORBUSIER NOTRE DAME DU HAUT, RONCHAMP (1955)

GRŠKI TEMPEL: PARFETUM 08

Avtor skice: Marko Cotič

Tisto lepoto, ki so jo nekoč prerokovali, da bo »rešila svet«, skušamo danes »reševati pred svetom«. Reševati, kar so sodobni nihilizem, globalizem in potrošništvo zavrgli, tj. odnos do prostorskega in kulturnega konteksta, odnos do krajine, mesta in zgodovine, odnos do monumentalnega in sakralnega, odnos do prostora, svetlobe in lepote. Zakaj in kako je prišlo do takega stanja v sodobni kulturi, posebej v likovni umetnosti in arhitekturi?

Lahko rečemo, da je sodobna kultura v dekadenci. Čeprav ni bilo še nikoli napisanih, razstavljenih in zgrajenih toliko del, se zdi, kot da hodimo, od filozofije do arhitekture, po eni sami veliki plitvini, kjer prevladujejo plehkost, cenenost in nesmisli. Ker miselnih in estetskih kriterijev ni več, je umetnost lahko vse, arhitektura je lahko vse, predvsem marketing, ki sledi željam trga, glavnega vodila dominantne arhitekturne paradigme. In lepote ni več med cilji, ki si jih zastavlja likovna umetnost ali arhitektura. Menim, da si tudi človek kot posameznik ali pa kot družba ne prizadevamo za lepoto.

Današnji čas vidim kot čas splošnega relativizma, razkroja meril in vrednot, etike in morale. V sodobni umetnosti sta lepoto nadomestila praznina in absurd, pojavljajo se ekscesi, katerih edini cilj je osupniti gledalca. Ti se brez slabe vesti razglašajo za genialnosti, za govorico 21. stoletja. Najbolj strašljiva pa je izguba »smisla«, kar priznavajo tako umetniki kot številni kritiki in teoretiki. Za tako stanje velik del krivde tiči v odsotnosti estetske presoje in vrednotenja. To sta po prevladujočem mnenju potrošniške miselnosti in masovne kulture nedokazljivi subjektivni mnenji brez pomena. Nobenega dvoma ni, da gre za globoko krizo, iz katere je izhod mogoč le s spremembo smeri, najprej pa s ponovno vpeljavo estetske presoje in vrednotenja, ki bi v tej zmešnjava razločila umetnost od efekta, lepoto od kiča, pristno od ponarejenega, izvirno od epigonstva.

FISCHER VON ERLACH, KARLSKIRCHE, DUNAJ (1716)
159

GÖTISKA KATEDRALA, UPPSALA

118

Avtor skice: Marko Cotič

Ali lahko rečemo, da je arhitektura umetnost, in kakšno vlogo ima pri tem lepota?

O arhitekturi kot umetniškem delu lahko govorimo, če je bila zasnovana kot umetniško delo in če je kot taka tudi umetniško prepričljiva. Arhitektura ni umetnost, ker dobro funkcionira ali je tehnično neoporečna, dobro zgrajena in izolirana. Tak je namreč lahko vsak soliden inženirski objekt. Kaj je torej tisto, kar arhitekturo dela umetnost? To je njena estetska funkcija. Umetniškemu delu in predvsem arhitekturi zagotavlja trajno vrednost lepota. Ta se ohranja skozi čas, medtem ko so efekti šoka in nenavadnosti kratkotrajni in po prvem stiku hitro splahnijo.

Šokantna stavba, ki vzbudi začudenje in osuplost, lahko postane v kratkem času nezanimiva in celo moteča. Kriterij časa je torej tisti, ki zanesljivo razloči »šik« od »šoka«, lepoto od nastopaštva itd.

Ali v arhitekturi obstajajo estetske vrednote, ki se skozi čas ne spreminjajo?

Da, obstajajo. Prvo tako skupino nespremenljivih vrednot gotovo zaobjema Vitruvijeva triada *firmitas* (trdnost), *utilitas* (uporabnost) in *venustas* (lepota), ki je kot stalnica preživela zgodovino arhitekture do danes. O nespremenljivih vrednotah oziroma komponentah se sprašuje tudi France Stelè, ki ugotavlja, da so najvažnejši momenti arhitekture stavbna lupina, prostor in smoter, ki so nerazdružljivi. To pomeni, da ni arhitekture brez smotra in prostora, kakor je tudi ni brez lupine. Ob tem ugotavlja tudi, da je »prostor« prva materija in stalnica arhitekture, ki se v svojem bistvu nikdar ni spreminjala in je edina, ki je v svoji resničnosti lastna samo arhitekturi. Nesporna arhitekturna vrednota je seveda lepota, rdeča nit moje knjige, ki konstituira arhitekturo kot umetniško prakso. Pomembna vrednota zadeva odnos vsake nove arhitekture do grajenega in naravnega konteksta, tj. orkestracijo z obstoječim mestnim tkivom ter *genius loci* kot kriterijem umestitve v naravni ambient.

Kako so avantgardna gibanja pripomogla k »razkroju« lepote?

Avantgardna gibanja z začetka 20. stoletja so se prav trudila, da bi osupnila meščansko družbo z upodobitvami grdih stvari, z razdiranjem čutov in napadanjem etabrirane umetnosti. Z avantgardami se umetnost samoupraviči, postane avtonomna produkcija jezikov, pomenov, vrednot, konceptov in filozofij. Zato opazimo, da se estetika kot čutna percepcija izgublja, akademske razlike med lepim in grdim pa izgubljajo vrednost. Umetnost postane razglas, manifest, orožje in eksperiment. Meša se z življenjem, politiko in komunicira z množico v imenu totalne umetnosti, ki naj se umesti v družbeno revolucijo. Lahko bi rekli, da je avantgarda umetnost elite za množico. Arhitektura postane v tem vrtincu energija, ekspresija, abstrakcija, tehnika, delavska umetnost, izraz nove socialne enakosti ljudi. Zanika preteklost, tradicijo, stil, proporce, monumentalnost, težo, dekoracijo itd. Forma se razkraja, figuro nadomesti abstrakcija, lepoto zamenja sublimno, estetiko politični aktivizem, grdo postane cilj, provokacija, šok, lepota pa se »razkraja«.

Avtor skice: Marko Cotič

Pogovor bova zaključila z mislijo angleškega filozofa in pisatelja Rogerja Scrutona, ki jo navajate na začetku svoje knjige. Scruton pravi: »Lepota je pomembna. Ni le subjektivna stvar, temveč univerzalna potreba. Če jo preziramo, se hitro znajdemo v duhovni puščavi.« Kaj za vas pomeni lépo, lepota in kako se je ta pojem razvijal skozi čas?

Roger Scruton je »moj« filozof in njegovo razmišljanje mi je zelo blizu, zato se strinjam z njim, da lepota ni subjektivna stvar. Lépo je univerzalna kvaliteta, ki nastane v odnosu.

Pojem lepega je bil najprej domena metafizike in kozmologije, kot nekaj višjega, božanskega. Platon ga vidi v Ideji, iz katere izhaja idealna forma, najbližja lepoti. V antiki in srednjem veku se lépo povezuje z razumom (Aristotel, T. Akvinski), z matematiko, jasnostjo, mero, redom, proporcijo, enovitostjo in harmonijo, kar je pozneje oblikovalo t. i. klasično dojemanje lepote, ki se je v glavnem ohranilo skozi vsa velika stilska obdobja umetnosti.

Do 20. stoletja je umetnost stremela k lepemu (estetsko) in dobremu (moralno, etično), tj. vrednotama, ki sta bili nato relativizirani. Stremljenje k absolutnemu se umakne estetskemu in moralnemu relativizmu, umetnost pa postane to, kar umetnik razglasi za umetniško delo. Rodijo se atonalna glasba, arhitekturni modernizem, *readymade*, Duchampova *Fontana*, Manzonijska *Merda d'artista* itd. Lepoto, resnico in dobroto ter duhovno svobodo »tradicionalne« umetnosti prežene nihilizem, po katerem ni nič resnično, kjer je vse dovoljeno tako, da lahko za umetnost velja kar koli.

Renato de Fusco ugotavlja, da je do 19. stoletja umetnost posedovala raznolike nivoje razumevanja: lahko je bila neka »pripoved« iz življenja, zgodba svetnikov, delovala kot »scena« itd. Posedovala je določen kompozicijski red, svojstven barvni sistem, njen simbolizem je izviral iz mitov in vere, modeli pa iz narave itd. Njen večdelni »zakonik« s številnimi spoznavnimi plastmi je omogočal večini ljudi razumevanje tako preprostih kot kompleksnih vidikov določenega umetniškega dela. Moderno-sodobno slikarstvo in kiparstvo sta ta splošni »zakonik« nadomestila s številnimi posebnimi kodami in sporočili, razumljivimi (s težavo?) le eliti. Podobna je bila usoda modernistične arhitekture, ki je postala nerazumljiva in nesporočilna. Postmodernizem je sicer skušal ponovno vzpostaviti izgubljeno »komunikacijo«, a je z dekonstruktivizmom in minimalizmom zdrsnil v še manj razumljiv jezik popolnoma nemih oblik.

Zame osebno pa je življenje brez lepote težko predstavljivo. Lepoto doživljam kot oazo v puščavi – odžeeja človekovo najgloblje hrepenenje.

JOŽE PLEČNIK, CERKEV SV. FRANČIŠKA V ŠIŠKI, (DUBLJAVDA (1925-27)) 304

Avtor skice: Marko Cotič